

TÓTH MARGIT GYŰJTŐI SZEMMEL

Bársony Rózi színésznő portréja, 1935,
Színházi Élet, 1935/20., borító

Turay Ida színésznő portréja, 1933,
Színházi Élet, 1933/23., borító

A *Fotográfusnők* konferencia¹ óta jobban figyelünk a női alkotókra, kérdés, hogy vajon ki, mikor találja meg az ízlésének megfelelő művészt. Különleges női életutak bőven akadnak, sejtelmes és érthetetlen eltűnések még inkább.² Nemrégiben egy professzionális női mesterre bukkantunk az esküvői képek gyűjtögetése közben. Tóth Margitnak az 1940-es években készített ünnepi műtermi képein olyan világítási effektusokra, elrendezési manőverekre figyelhettünk fel, amelyek messze felülmúlják az átlagos pesti portréfényképészek munkáit. Kompozícióján jól megfigyelhető a gép működésének ismerete, a tanultság, a nagy szakmai rutin, a retusálási manőverezés negatívban és pozitívban. A fényképésznő élete és művei látszólag közel vannak hozzánk, hiszen most dobják a szemétkébe az általa készített nagytáblásokat, amelyek olyan embereket ábrázolnak, akik az elmúlt évtizedekben haltak meg.

Tóth Margit 1897. október 14-én született Budapesten, apja Tóth Mihály, anyja Barát Mária volt.³ Középiskoláit Budapesten végezte, iparhatósági bizonyítványa szerint iparostanonc is volt. 1920. szeptember 5-én férjhez ment Deutschschmied Jenő ügyvédhez. A *Magyar Ipar Almanachja* 1931-ben azt írta róla, hogy „Szakmai tudását Strelisky és Pécsi műtermében sajátította el. 1920-ban alapította műtermét. Szép és ízléses portréfelvételeit a nagyközönség igen kedveli.”⁴ Fényképész segéd levelén az áll, hogy Rosbaud Konrád fényképésznél dolgozott 1925. június 9. és 1927. július 2. között tanoncként. Így jellemezték: termete: magas, arca: kerek, szeme: kék,

szemöldöke: szőke, orra-szája: rendes, fogai: épek, haja: szőke. Önálló műterem alapításnak pontos dátumát is megtaláltuk, a Fővárosi Levéltárban lévő *Iparlajstrom* alapján, mely szerint 1927-ben adta be kérelmét.⁵

1928-tól a *Színházi Élet* állandó alkalmazottja lett, számtalan képe jelent meg, a lap egyes időszakokban 120 oldal olvasnivalót tartalmaztak, számos színházi és társasági képpel, sőt fényképes reklámokkal is ellátták a közönséget. A *Délibáb*ot 1927-től az előzőhöz hasonló tartalommal szerkesztették. Ezek a folyóiratok nagy stábbal dolgoztak, számos jelentős fényképészt alkalmaztak. A *Színházi Élet* 1912-ben induló hetilap volt, mely 1938-ig jelent meg. Főszerkesztője Incze Sándor, Korda Sándor (a későbbi Sir Alexander Korda) gondozta a mozi híreket. A színházi és irodalmi élet mellett a közéleti, társasági eseményekről, a divatról, a sportéletről is közöltek tudósításokat, a részletes rádióműsorokon túl rengeteg portré színesítette a híradásokat. A lap szervezésében rendezték meg 1929-től évenként a magyarországi szépségkirálynő választásokat, amelyek jelentős társasági eseménynek számítottak. Tóth Margit életművét ezeken keresztül bemutatni aprólékos, de érdekes munka. Összességében a két lapban több száz (a *Színház Élet*ben körül-belül 1000) fényképe jelent meg, ezért mindkét folyóiratból csak ábrázolási típusokat sorolhatunk most itt fel, jelenlegi jegyzékünk nem teljes. Tóth Margit 1938-tól 1944-ig a *Délibáb* című folyóiratnál folytatta tevékenységét. Ebben a lapban összesen mintegy 120 fényképét közölték.⁶ A leghíresebb színházi és színész fényképé-

szek Angelo, Labori Mészöly Miklós és Strelisky Sándor voltak, az utóbbi időkben ismerhettük meg Wellesz Ella (1910–1997)⁷ és Halász Vilma (1888–1938) munkásságát.⁸ Jelen tanulmányban nem lehet célunk ennek a fényképezési területnek a teljes áttekintése, hasonló kísérlet csak egyszer történt. Kincses Károly könyvében szétválasztja a színpadon készült képeket, amelyeken a színészek az előadási jeleneteket rekonstruálják, és a műtermi sztárfényképezést.⁹ Megemlíti a sok ismert férfi fényképész között Gajdusчек Erzszi¹⁰ és Magyar Erzszi igényes művészportréit. Nehezíti a helyzetet, hogy Tóth Margit fényképeinek egy része a *Tolnai Világlapjában*, a *Pesti Napló* vasárnapi mellékletében, és a *Színházi Magazinban* is megjelentek, emiatt kiterjedt kutatást igényelne az illusztrált magyar sajtóban megtalálható művek összegyűjtése. Példaként Bársony Rózi és Turay Ida portréját mutatjuk meg, melyek a *Színházi Élet* borítójára kerültek.

Mindkét említett színes hetilap igen gyenge minőségű papírra készült, így fontossá vált számunkra, hogy néhány eredeti nagyítást mutathassunk be, olyanokat, ahol jobban tükröződik a beállítás, a világítás és az előhívás milyensége. Az 1930-as években divatos színezett képeken a művész fő erőssége tompul el a durva papírlapokon, a nyomdatechnika miatt. Mindezek miatt az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézethez fordultam, ahol Sipőcz Mariann a gazdag fotótár története. Az OSZMI-ban 25 képet sikerült most megnézni,

mert a többit beosztották az egyes előadások, a színészek, rendezők, darabok neve stb. alá, de mivel ezek még nincsenek az adatbázisban a fényképészek személyére nem lehet keresni. Az intézetben a képek feldolgozását számosan segítik, hiszen a színészek életkora, a szerepek azonosítása alapvető dolog. Ebben a kontextusban Tóth Margit nem színész, hanem inkább „társasági” fényképésznek minősül. Képei között a *Színházi Élet* által képeslap formátumban (általában autogrammal ellátott) árusított portrék, egyedi nagyítások és színezett művek is megtalálhatók. A színészek jelmezüket felöltve vagy civilben a fényképész műtermében készítették portrékat. A gyűjteményből az újabb gyarapodásból választva a 23 éves Sulyok Mária portréját mutatjuk be, annak bizonyítására, hogy Tóth Margit kiválóan tudott fényképezni.¹¹ A fekete-fehér nagyítás kiemeli és hangsúlyozza a fehér ruházat megvilágítási bravúrait, az alkalmazott fényrendszeri hatások az egyes nagyításokon elvégzett barnítások alkalmával viszont elvesznek. Ezt mutatja Nagy Endrének a barnított arcképe 1935-ből, amelyet képeslap formátumban terjesztettek. Hasonló Mezei Mária portréja, mely bizonyítja ugyan a művész tehetségét, de nem képes a világítási megoldásokat közvetíteni. A színezett portrékon sem érvényesülnek a fényhatások, ez esetben a végső megjelenés a divatos férfi és női ideálokkal való azonosulást tükrözik. Ezekben az általában nagyobb méretű képeken a művész egyénisége, egyedi tudása, bája háttérbe szorul.

Nagy Endre kabaréigazgató portréja, 1935, levelező lap, a *Színházi Élet* kiadása, magántulajdon

Mezei Mária színésznő portréja, 1931 k. levelezőlap, Kincses Károly tulajdona

Sulyok Mária portréja, 1931, zselatinos ezüst, 12x8 cm OSZMI Ltsz.: 2014.146.1.

1928-től tudjuk követni Tóth Margit életútját. Ekkor műterme a Petőfi Sándor utca 2. szám alatt volt, amely azonos volt a Ferenciek tere 10. számmal, ez az úgynevezett Párizsi udvart jelentette.¹² A fényképésznő minden képén feltünteti nevét és címét (a nagyobb méretűeket az előoldalon írta alá ceruzával). A levelezőlapokon és a pecsétjén is olvasható a Petőfi Sándor utca 2. szám, ezért érthetetlen, hogy miért cím nélkül kerül be a regiszterekbe.¹³ A Párizsi udvart 1910-ben a Belvárosi Takarékpénztár Schmahl Henrik (1846–1912) tervei alapján építette fel. Az épület szabadon álló oldalai a Ferenciek tere és a Petőfi Sándor utca felé néztek. A passzázsok fölött az épület felső szintjén bérlakások voltak. A Petőfi Sándor utcai oldal tetőszintjén kapott helyet Uher Ödön (1859–1930) két nagy műterme, amely a korabeli leírások szerint 24 alkalmazottal működött.¹⁴ 1911. október 1-én húsz évre bérelte ki az épület több emeleti helyiségét. Számos korabeli leírás és a fia is tudósítottak a fényűző berendezéséről.¹⁵ Uher a fényképei hátoldalán címeként a főbejáratot, a Koronaherceg utca 2. számot adta meg.¹⁶ A negyedik emeleten volt a lakásuk, a földszinten a bejáratnál pedig egy fotózlet, benne egy lift segítette a fényképezni vágyakozókat a magasba. Uher fia szerint az I. világháború alatt az apja hadikölcsönbe fektette vagyonát és mindent elvesztett. 1920 körül az „üzem” fenntartása egyre nehezebb lett, ezért feladta azt és nyugalomba vonult.

A korabeli telefonkönyvek alapján tudjuk, hogy Tóth Margit férje Dobori Jenőre magyarosított és hirtelen halt meg 1963-ban.¹⁷ A fényképésznő halálának évéről, hágyatékáról sem tudunk sokat, a budapesti telefonkönyvek alapján 1981-ben még hirdette magát, telefonját használta.¹⁸ Élettörténetét nehezen lehet rekonstruálni, mert a hasonló nevű kiváló néprajztudós mellett számos más Tóth Margit iparos, polgár is élt Budapesten. A kutatás során alapvető kérdésként merül fel, hogy vajon őt miért nem államosították.

A fényképészek államosítási történeteiről és a sajátságos esetekről már sokat olvashattunk, a szövetkezetekbe való tömörítés sok vitát eredményezett. Mihály Péter kutatásaira hivatkozhatunk, aki úgy ismerteti az iparosok államosítását, hogy ennek szemléltetésére egy táblázatot is közöl. Az önálló magán kisiparosok száma egyes szakmákban az 1938 és 1953 közötti táblázatban látható, ebből kitűnik, hogy fényképész 1938-ban 1084 fő volt, számuk 1953 februárra 466 főre csökkent. A változás mértéke 43–57 % volt. Véleménye szerint minden szakmában maradtak magánvállalkozók, majd 1953-tól a kisiparból élők száma újra növekedni kezdett. Sokan visszakapták az iparüzési engedélyüket, de nem engedték az új iparengedélyek kiváltását.¹⁹ A fényképészek

államosítására is vonatkozott az a szabály, hogy azok a műhelyek, ahol nem volt személyzet vagy inas, megmaradhatott önállóként.

Tóth Margit pályaképe számos ponton kiegészítésre szorul, reméljük, hogy ez a tanulmány elősegíti a hiányok csökkentését. Most csak néhány kiemelkedő mozzanatra szeretnék rámutatni.

Fényképkiállításokon való részvétel 1937, 1940, 1941

A Magyarországi Kárpát Egyesület Fotószakosztályának szervezésében megrendezett Nemzetközi Fényképkiállítás, a *Daguerre Centenárium*a című kiállítás 1937. október–novemberben volt látható Budapesten, a Vigadóban. Aszmann Ferenc, Escher Károly, Munkácsi Márton, Pécsi József, Rozgonyi Dezső, Rónai Dénes kaptak Hors Concours kítüntetést, a női fényképészek közül pedig Laub Juci, Várkonyi Lászlóné és Tóth Margit, aki *Pisai harangok* című képért kapta az elismerést. (Ez a felvétel nem ismert.)²⁰

Petzval József emlékére művészi fényképkiállítást rendezett a Ganz Foto Club az Ernst Múzeumban 1940. szeptember 8. és 22. között. Tóth Margit *Templom előtt, Ünneplőben, Kútnál, Kis háziasszony* című képeivel szerepelt. (Ezek a felvételek nem ismertek.)²¹

Szilágyi Gábor gyűjtése alapján azt is tudjuk, hogy 1941-ben a IV. Nemzetközi Fotókiállításon Lisszabonban is szerepelt 4 képpel. Mindössze 14 kevéssé ismert magyar művész mutatkozott be ott, Tóth Margit egy képét közölték a katalógusban. (Ez a felvétel nem ismert.)²²

Karinthy Frigyes

A Petőfi Irodalmi Múzeum is számon tartja Tóth Margitnak Karinthy Frigyesről készült sorozatát, amely hét képben a *Színházi Élet*ben jelent meg 1932-ben. Gelléri Andor írt hozzá kis esszét, elmesélve, hogy az író a Magyar Amatőr Mágusok Egyesületének tagja volt. Megmagyarázza a bűvészkedő író mozdulatait, amint karddal átszúr egy női testet (*A fakír mutatvány*), egy női segítővel a japán láda rejtett kincseit varázsolja elő. Karinthy saját fejét egy tálcan többszörözi meg, mely trükk Vanek professzor találmánya volt tükrök segítségével (*A kétfejű Karinthy*). Cilinderből virágot varázsol, ujjai közt négy golyóval játszik (*A chicagói golyókat Al Capone se tudná jobban eltüntetni* címmel). A hogyan lehet a levegőből megélni, vagyis pénzt varázsolni trükköt Karinthy nem volt hajlandó feltárni és elárulni. A lebegő nő című produkciót az író magyarázta el, mely szerint „a nő a háttérrel egybeolvadó fémkar vízszintes nyúlványán fekszik; a készülék konstrukciója lehetővé teszi, hogy a karikat a fekvő nő alakján keresztül húzzuk.” Az eredeti felvételek nincsenek meg.²³

Társasági portré fényképész

Elfogadhatjuk azt a hipotézist, hogy Tóth Margit társasági fényképész is volt, aki a közép és gazdag polgári réteg szokásait preferálta. Megismerhettük az idézett lapokból reklám és divatfotós tevékenységét is. A *Színházi Élet* közönsége híreket olvashatott a művészekről, láthatta az amerikai és hazai neves színészeket, majd a különféle összeállításokban, a montázsok világában maguk bálozók is helyet kaptak. A lap bál ruhás rovatában 9 vagy 12 egész alakos fényképet körbevágtak, a háttér nélküli alakokat felragasztották egy oldalra, hogy a jelentkezőket bemutathassák. Általában a modellek nevét is feltüntették, olykor a ruhájuk színét is feljegyezték. A bálkirálynők többször megjelentek a műtermekben. A lap felhívást tett közzé, hogy minél többen vegyenek részt a fotózáson.

„Hogy a pályázást megkönnyítsük, megállapodunk Halmi Béla (IV. Kecskeméti u. 19.) és Tóth Margit (IV. Petőfi S. u 2.) fényképészekkel, akik bál ruhás pályázatunkra a mi költségünkön (a pályázóknak ingyenesen) készítik el lapunk számára a legművészebb felvételeket.”²⁴ A Miss Magyarország címért is versengtek a nők, egészen a Miss Európa szépségversenyig. A lap montázsai helyett három eredeti képpel illusztráljuk a művésznő ilyen tevékenységét. Fekete-fehér, barnított és egy színezett példányon mutatjuk be ezt a rutinos oldalt, melyek a korabeli divatfényképezést is reprezentálják.

Ilon portréja, 1940-es évek 23,5x17 cm, a szerző tulajdona

Karinthy Frigyes író bűvészkedik, 1929, *Színházi Élet* 1929/6., 63.

Ismeretlen bálozó nő portréja, 1930-as évek, levelezőlap, a szerző tulajdona

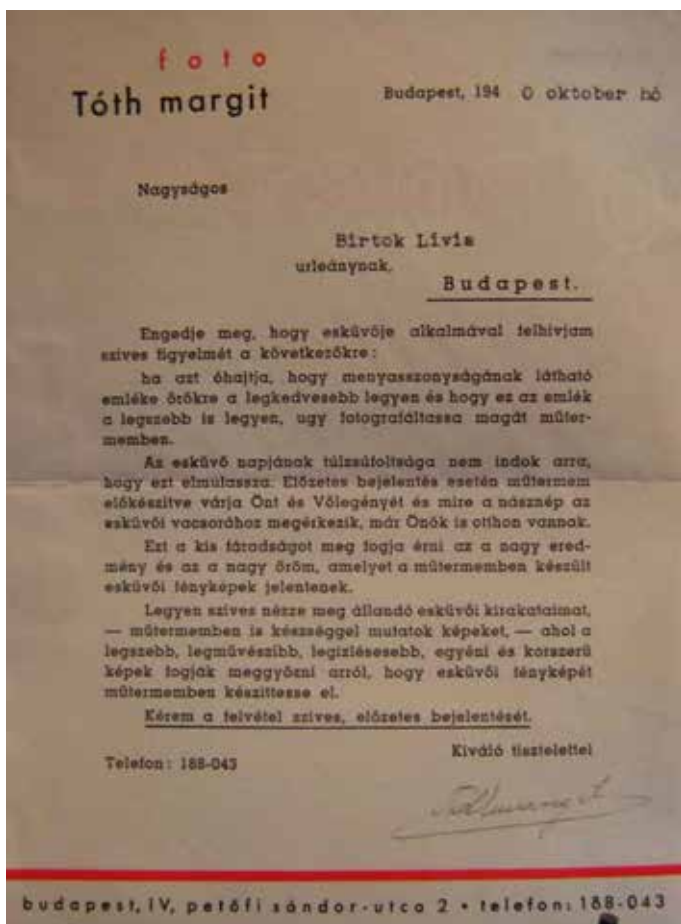

Ismeretlen bálozó nő portréja, Budapest, 1938. február 26. levelezőlap, a szerző tulajdona

Esküvői képek

A színházi lapok társasági rovata sokszor közölt esküvői felvételeket, ezek adták hírül a magyar polgárság számára a párok egybekelését. Tóth Margitnak 1938-ban a *Színházi Életben* közölt utolsó képe *Bocskor Dixie az előző évi bálók egyik királynéja és dr. Scheftsik Jenő jegyesek* címmel jelent meg.²⁵ 1939-ben a *Színházi Magazin* is átvette az egyik Tóth-féle emlékképet, melyen Timkó Mária örök hűséget esküdött Geszler Györgynek.²⁶ A fényképész 1940. október hóban keltezte azt a nyomdai reklámlevelét, amely rávilágít arra, hogy a házasulandó pároknak személyre szólóan küldte el ajánlatát. „[...] ha azt óhajtja, hogy menyasszonyságának látható emléke örökre a legkedvesebb legyen [sic] és hogy ez az emlék a legszebb is legyen, úgy fotográfáltassa magát műtermemben. [...] Legyen szíves nézze meg állandó esküvői kirakataimat, – műtermemben is készsággal mutatok képeket, – ahol a legszebb, legművészibb, legizlésebb, egyéni és korszerű képek fogják meggyőzni arról, hogy esküvői fényképét műtermemben készíttesse el.”²⁷

1943-ban „művészi menyasszonyfotók” reklámmal hirdette műhelyét, 1947–1948-ban pedig esküvői fénykép-specialistának nevezte magát a hirdetéseiben. A tanulmány tárgyát ezek az esküvői képek tették volna ki, hiszen egy húsz éves munkálkodás bontakozhat ki általuk. Sajnos Tóth Margit emlékezete annyira elmosódott, hogy első nekifutásra csak arra van mód, hogy elhelyezzük a pesti miliőben. Három képet választottunk, ahol a hatalmas uszály, a fátyol elrendezése visszautal a fényképész divatfotós múltjára. A *Délibábn* jelent meg Eleanor Rooseveltt (1884–1962) Rooseveltt elnök feleségének Sally Milgrim által tervezett ruhája, amelyet a második elnöki beiktatáson viselt 1937-ben, a képet a Keystone forgalmazta. *Amerika lelegegánsabb asszonya* című portrén elől elrendezve látható az uszály.²⁸ Egy egész évtizedet meghatározott ez a fényképezési forma, amit Tóth Margit is használt a maga módján. Nagy odafigyeléssel, olykor humorosan fogalmazta meg a páros képeket, a menyasszonyi fehér ruhák apró részletei, a fátylak áttetsző vibrálásai mind igazolni látszanak elhivatottságát.

Tóth Margit levele Birtok Líviához, 1940. október, Kincses Károly tulajdona

¹ FISLI Éva (szerk.): *Fotográfusnők*, MAFOT, Budapest, 2020. 228.

² E. CSORBA Csilla: *Magyar fotográfusnők. 1900–1945*. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2000, Tóth Margit említése az 54. oldalon.

³ Köszönöm Philpott Beatrix segítségét, aki jeles családfa kutatóként segítette a munkát.

⁴ BÁRÓ SZTERÉNYI József: *A magyar Ipar Almanachja*, Budapest, 1931. II. rész névjegyzék, 108., Fényképészek listája, 103–111., köztük 39 fényképész portréját, köztük Tóth Margit portréja a 111. oldalon található. Mint utólag rájöttünk minden adata pontatlan.

⁵ BFL Elöljáróság Iparlajstrom mutató IV. 1473 B. 42. kötet Dr. Deuschenschmied Jenőné született Tóth Margit Ügyirat száma: A 99--8871/1927. A levéltári tájékoztatás szerint 1962–1963. évi V. kerületi mutatókönyvben Dobai Jenőné néven szerepel, de irat nem található.

⁶ Minden könyvtárban igen hiányosak a lapok, a jelenlegi lista további pontosításra szorul.

⁷ ZSOLDOS Emese: „Wellesz Ella fotográfiai munkásságáról” Fisli Éva (szerk.): *Fotográfusnők, I. m.*, 143–155. KÁRPÁTVÖLGYI Gábor: „Ötvenézer sztárfotó, riport Wellesz Ellával”, *Pesti Riport*, 1994. február 10/3.

⁸ ALBERTINI Béla: *Halász Anna. Női alkotók és nőképek a 20. század eleji erdélyi vizuális kultúrában*, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Média Tanszék, Kolozsvár, 2018. MEok_2019_01_01_albertini-halasz-wilma (Letöltve 2022. 08. 03.)

⁹ KINCSES Károly: *A színház a fénykép. A 200 éves magyar színjátszás és a 151 éves magyar fotográfia közös történetéből*, Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1990, 56.

¹⁰ *Színházi Élet* 1921. július 10. 30–31.

¹¹ Tóth Margit felvétele: *Sulyok Mária portréja*, 1931, 12x8 cm OSZMI Ltsz.: 2014.146.1., *Délibáb* 1931. 26. sz. 26. A portré részletét emelték ki, mely a fiatal művésznőnek a miskolci színházról a Vígszínházba való szerződését illusztrálta.

Ismeretlen pár portréja, 1940-es évek, levelezőlap, a szerző tulajdona
Ismeretlen pár portréja, 1940. IX. 19. felirattal, levelezőlap, a szerző tulajdona

¹² Köszönöm Sándor Tibor segítségét.

¹³ Ennek oka lehet, hogy a helyrajzi szám a Párisi udvar címével egyezik meg. (hrs. 24303)

¹⁴ *Az Ujság*, 1911. október 5., 13., *Pesti Hírlap*, 1911. október 15., 67.

¹⁵ ÁBEL Péter: „Uher Ödön színháza”, *Fotó*, 1981/3., 104–108.

¹⁶ RÁDAY Mihály (szerk.): *Adalékok a Belváros történetéhez*, Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 1993, 186–201.

¹⁷ Partecéduláján Dr. Dobori Jenőné, sz. Tóth Margit olvasható, aki mély fájdalommal tudatta, hogy a világ legjobb férje 72 éves korában tragikus hirtelenséggel elhunyt. (1963 4325763_00474_mormon)

¹⁸ Most még nem tudjuk, hogy mikor adta vissza az iparendélyét.

¹⁹ BÉLÁDI Olívia: „A kisipar és kiskereskedelem államosítására Pesterzsébeten”, *Múltunk*, 2013, 4. sz. 63–101. Idézi MIHÁLY Péter: „A 2010–14 közötti államosítások történelmi előzményei Magyarországon, 1722–1962”, *MTA Műhelytanulmányok*, Budapest, 2015, 61., 8. táblázat.

²⁰ *Nemzetközi Fényképképzés Daguerre Centenárium*, Budapest, 1937/443. sz. tétel. Köszönöm Kincses Károly segítségét.

²¹ A katalógus számai: 323–326. Köszönöm Cs. Lengyel Beatrix segítségét.

²² SZILÁGYI Gábor: „Fotóművészet. Elméleti és történelmi tanulmányok” 2. sz. *A Fotóművészeti kiállítások szakrepertórium* (1890–1945), Magyar Fotóművészek Szövetsége, Budapest, 1978, 318–319.

²³ *Színházi Élet*, 1932/17., 17–20. A PIM a *Színházi Élet* képeit retusálta.

²⁴ *Színházi Élet*, 1929/6., 63.

²⁵ *Színházi Élet*, 1938/41., 55.

²⁶ *Színházi Magazin*, 1939. július 3. Sármay Alajos beszámolója tudatta, hogy azon a héten volt gróf Sauer György és gróf Szapáry Ilona esküvője is.

²⁷ Köszönöm Kincses Károlynak, hogy a dokumentumot közölhetem.

²⁸ *Délihír*, 1937/33., 19. 1941-ben a harmadik beiktatáson viselt ruhát Edward Steichen fényképezte le színesben. Lilah RAMZI: „A Fashionable History of First Ladies on Inauguration Day”, *Vogue*, 2021. január 20. vogue.com/article/history-of-inauguration-day-fashion

Marika menyasszonyi portréja, 1940-es évek, levelezőlap, a szerző tulajdona

